

AVRUPA BİRLİĞİ İLE TÜRKİYE ARASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN GÜMRÜK BİRLİĞİNİN KAYNAK DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ

Ahmet Can BAKKALCI*

ÖZET

Son yıllarda ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal amaçlarla birbirleri ile entegrasyona gittikleri yada yakınlaştıkları görülmekte ve bu durum küreselleşmenin önemli basamaklarından birisini oluşturmaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ve elde ettiği başarı ile birlikte ekonomi alanında giderek daha fazla öneme sahip olmaya başlayan entegrasyonların ekonomik etkileri ilk kez Viner tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Viner ile başlayan entegrasyon teorisi, entegrasyonların çeşitli aşamalarını ayrıntılı olarak incelemektedir. Çalışmamızda entegrasyonların ikinci aşaması olan gümrük birliği ile Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gerçekleştirdiği gümrük birliğinin ekonomi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Kapsamın geniş olması nedeniyle incelemeler sadece endeksleme yoluyla yapılmış, diğer bazı çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlarla da bağlantılar kurularak önerilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Birliği, Küreselleşme, Rekabet Gücü

1.Giriş

Ekonomik anlamda entegrasyon terimi ilk olarak 1968 yılında yayınlanan "The Encyclopedia of The Social Sciences" (Sosyal Bilimler Ansiklopedisi) da geçmiş ve işletme alanındaki birleşmeleri nitelemek için kullanılmıştır (Machlup, 1976: 62). Entegrasyon terimi daha sonra uluslararası ekonomi alanında ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için birbirleri ile yakınlaşmaları, bu amaçla aralarında gerçekleştirdikleri düzenlemeler ve anlaşmaları vurgulamak üzere ekonomi literatürüne girmiştir. Uluslararası ekonomi alanında kullanılan anlamda olmak üzere entegrasyonlar, Dünya konjonktürünün gösterdiği küreselleşmenin önemli bir basamağını oluşturmakta, entegrasyonların tüm Dünya ülkelerini kapsayacak şekilde gelişmesiyle serbest ticaretin sağlanabileceği öne sürülmektedir (Wei ve Frankel, 1996: 339).

Entegrasyonlar en düşük biçiminden en yükseğine ticaret engellerinin kaldırılması (ticari-ekonomik entegrasyon), faktör hareketlerinin serbestleştirilmesi (faktör entegrasyonu), ulusal ekonomik politikaların yakınlaştırılması (politik entegrasyon) ve bu politikaların tümüyle aynılaştırılması (tam entegrasyon) sürecidir (Balassa, 1976: 17). Bu açıdan bakıldığında entegrasyonlar, Keynesyen analizin merkezinde yer alan eski

* Dr. Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Denizli.

devlet anlayışından, üye ülkeler arasında sınırların kalktığı ve devlet müdahalesinin en aza indiği yeni bir yapıya geçişi ifade etmektedir (Pasquero, 2000: 6). Yani entegrasyonlar; Manchester Liberalizmi'nin temellerini attığı küreselleşme sürecinin ve Neo-Klasik teorinin savunduğu liberal felsefenin dış ticaret alanındaki yansımalarıdır (Kazgan, 2002: 171).

Entegrasyonların kurumsallaşma süreci ve aşamaları genel olarak beş grup altında incelenmektedir (Balassa, 1961: 5).

- a. Serbest Ticaret Bölgeleri,
- b. Gümrük Birliği,
- c. Ortak Pazar,
- d. Ekonomik Birlik,
- e. Tam Ekonomik Birlik.

İlk üç aşamaya klasik laissez-faire (bırakınız yapsınlar) düşüncesi hakimdir ve saf ekonomik entegrasyon olarak adlandırılmaktadır. Son iki aşama ise siyasi ve sosyal alandaki düzenlemelerin, ekonomik düzenlemelerin önüne geçtiği politika entegrasyonu olarak görülmektedir (Pelkmans, 1986: 334).

Ekonomik entegrasyonlar içinde özel bir yeri olan Avrupa Birliği gümrük birliği temelinde yapılandırılmış, Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu adı altında 1 Ocak 1958 yılında işlerlik kazanmıştır. Bu tarihten sonra gümrük birliği teorisi ilgi çekici hale gelmiş ve gelişmiştir.

Gümrük birliklerini ve gümrük birliklerinin ekonomik etkilerini ayrıntıları ile sistematik olarak ilk inceleyen Jacop VINER olmuştur (Viner, 1950).

Viner'e göre gümrük birliğinin gerçekleştirilebilmesi için üç koşulun sağlanması gerekmektedir.

- a. Üye ülkeler arasında varolan gümrükler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmalıdır,
- b. Üye ülkeler arasında üçüncü ülkelere karşı uygulanacak ortak gümrük tarifeleri belirlenmelidir,
- c. Gümrüklerden sağlanacak gelirlerin üye ülkeler arasında hangi oranda dağılacağı saptanmalıdır.

2. Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

Gümrük birliği teorisi, gümrük birliği gerçekleştirildikten sonra ülke ekonomilerinde ortaya çıkan etkileri incelemektedir. İncelenen ülkeler, birliği

kuran üye ülkeler (ev sahibi ve üye ülke) ve birlik dışında kalan üçüncü ülkelerdir. Teori, gümrük birliği kurulduktan sonra ortaya çıkan statik ve dinamik etkileri incelemektedir; ancak teoriye göre dinamik etkilerin ortaya çıkması orta ve uzun vadede zaman aldığından çalışmamızda yalnızca statik etkiler ele alınmıştır. Gümrük birliğinden kaynaklanan statik etkiler, kaynak dağılımı etkileri ve ticaret hadleri etkilerinden oluşmaktadır.

2.1. Kaynak Dağılımı Etkileri

Gümrük birliği kurulduktan sonra üretim ve tüketime ayrılan kaynakların yer yada hacim değiştirilmesi nedeniyle ortaya çıkan etkilere kaynak dağılımı etkileri adı verilmektedir. Kaynak dağılımı etkisi üretim ve tüketim etkilerinin bileşimlerinden oluşmaktadır.

2.1.1. Üretim Etkisi

Lipsey tarafından ülkelerarası ikame etkisi olarak adlandırılan üretim etkisi, gümrük birliği kurulduktan sonra ülkelerarasında ticareti yapılan malın üretim yerinde ortaya çıkan değişikliği ifade etmektedir (Lipsey, 1970: 15). Gümrük birliği kurulduktan sonra üretimin birlik içinde en iyi maliyetle üretim yapan üye ülkeye kayması olumlu üretim etkisi yada ticaret yaratıcı etki olarak adlandırılmaktadır. Ticaret yaratıcı etki durumunda birlik içindeki üretim maliyetleri azalmakta ve birlik genelinin refah düzeyi artmaktadır.

Gümrük birliği kurulmadan önce, birliği oluşturan ülkelerin üçüncü ülkelere düşük maliyetle mal almaları, gümrük birliği kurulduktan sonra ise bu ticaretin daha yüksek maliyetle üretim yapan birlik üyesi ülkeye kayması durumunda olumsuz üretim etkisi yani ticaret saptırıcı etki yaşanmaktadır. Ticaret saptırıcı etki sonucunda birlik içindeki üretim maliyetleri yükselmektedir. Ticaret saptırıcı etki, ortak gümrük tarifeleri yüksek tutularak, birlik dışı ülkelere karşı daha az etkin olan birlik içi üreticilere teşvik sağlamak, onları sübvans etmek amacı ile de kullanılabilir (Conolly, 1999: 1-7). Genelde bu etki literatürde refah düşürücü olarak görülmektedir.

2.1.2. Tüketim Etkisi

Gümrük birliği kurulduktan sonra üye ülkelerin tüketim yapıları da değişmektedir. Bu değişimin nedeni üye ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmasıdır. Bu durumda tüketiciler açısından üçüncü ülke çıkışlı mallar, birlik çıkışlı mallara oranla pahalı hale gelecek ve tercih edilmeyecektir. Karşılaştırmalı fiyat yapısındaki değişmeler nedeniyle tüketim kompozisyonunda ortaya çıkan gelişmelere tüketim etkisi adı verilmektedir (Lipsey, 1957: 40).

Gümrük birliği sonrasında üye ülkeler arasında yeni bir ticaret yaratılır ve tüketiciler açısından mal fiyatlarında bir düşme meydana gelirse olumlu tüketim etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda tüketim gümrük birliği kurulmadan öncesine göre daha etkin hale gelmekte ve tüketicilerin refah düzeyleri artmaktadır. Gümrük birliği kurulduktan sonrası ülke içinde tüketilen mal fiyatlarının artması durumunda ise olumsuz tüketim etkisi yaşanmaktadır.

2.1.3. Üretim ve Tüketim Etkileri Sonucunda Ortaya Çıkan Net Etki

Üretim ve tüketim etkilerinin vektörel bileşimleri net etkiyi vermekte, gümrük birliği kurulduktan sonra ülke refahı artıyorsa net ticaret yaratıcı etki, ülke refahı azalıyorsa net ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmaktadır. Net ticaret yaratıcı etkinin oluşabilmesi için birtakım koşulların gerçekleşmiş olması gerekmektedir;

a. Gümrük birliğine katılan ülke sayısı çok olmalıdır.

b. Gümrük birliği kurulduktan sonra uygulanan ortak gümrük tarifesinin düzeyi, birlik üyesi ülkelerin önceki gümrük vergisi düzeylerine göre daha düşük saptanmalıdır (Robson, 1984: 19).

c. Birliğe üye olacak ülkelerin endüstrileri birbirine rakip olmalıdır. Böylece kaynaklar en etkin oldukları yerlere kaymakta ve uzmanlaşma sağlanmaktadır.

d. Rakip endüstriler arasındaki birim maliyet farkı yüksek olmalıdır. Böylece yüksek maliyetli endüstrilerin piyasayı boşaltmaları sağlanmaktadır.

e. Üye ülkeler birbirlerine yakın olmalıdır. Ulaştırma masrafları ticaret üzerinde engel yaratmamalıdır.

f. Gümrük birliği kurulmadan önce ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler ve ticaret ne kadar fazlaysa birliğin ticaret yaratıcı etkisi de o derece fazla olmaktadır.

Son iki madde aynı zamanda teoride yer alan “doğal ticaret ortaklığı” yaklaşımını oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre birbirlerine coğrafi olarak yakın ve karşılıklı ticaret hacimleri yüksek olan ülkeler birbirlerinin doğal ticaret ortaklarıdır ve bu ülkelerin gümrük birliği kurmaları toplam refah düzeyini arttırmaktadır. (Bhagwati ve Panagariya, 1998: 439).

Üretim ve tüketim etkilerinin eşanlı olarak ele alındığı analizlerde gümrük birliğini kuran üye ülkelerin ve üçüncü ülkelerin refah değişimleri incelenebilmekte, gümrük birliğinin yarattığı net etkiler izlenebilmektedir (Johnson, 1965: 256-283). Ülkelerin refah değişimleri ticaret yaratıcı ve saptırıcı iki ters etkinin vektörel bileşimine bağlıdır (Johnson, 1974: 619). İki

ülke arasında kurulan bir gümrük birliğinin genel olarak üye ülkelerin toplam refahlarını arttırması yani net ticaret yaratıcı etki yaratması, üçüncü ülkelerin ise refahlarını değiştirmemesi yada düşürmesi beklenmektedir (Södersten, 1977: 32). Analizlerde üye ülkelerin toplam refahları ele alınmakta, refahı olumsuz etkilenebilecek ülkenin, diğer üye ülkenin zararlarını gidereceği varsayılmaktadır.

2.2. Ticaret Hadleri Etkisi

Ülkenin ihraç ettiği bir birim mal karşılığında elde edebileceği ithal malı miktarı ticaret hadleri ile ölçülmektedir. Gümrük birliğinden beklenen, birliğin pazarlık gücü nedeniyle üye ülkenin ticaret hadlerini iyileştirmesidir. Birlik büyüdükçe ticaret hadlerinin iyileşeceği genel kural olmakla birlikte, birliğin büyüklüğünün hangi kriterle ölçüleceği konusu açık değildir. Ancak genel olarak değerlendirmeler piyasa büyüklüğü, nüfus ve gayri safi milli hasıla üzerinde yapılmaktadır (Kondanassis ve Malliaris, 1996, 31-42).

3. Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi: Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile başlamış, 6 Mart 1995'te toplanan Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararı ile 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gümrük birliği kurulmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sağlamayan ve gümrük birliği ile sınırlı olan entegrasyonu sonrasında, bu entegrasyondan kazançları yada kayıplarının ortaya konulması ve bu kapsamda yapılmış diğer çalışmalarla da bağlantı kurularak refah arttırıcı yönde olmak üzere izlenebilecek politika yada stratejilerin saptanması, çalışmanın amacını oluşturmuştur.

Bu amaç doğrultusunda yöntem olarak, endeksler yardımıyla Türkiye'nin gümrük birliğinden sonra bu entegrasyonla ilintili olan net refah değişimini yani kaynak dağılımı etkisini bulmaya yönelik hesaplamaların yapılması seçilmiştir. Hesaplanmak üzere tercih edilen Balassa Endeksi, incelenen fasıl yada grubun rekabet gücündeki değişmeyi göstermektedir (Balassa, 1961;1976). Endeks işaretinin negatif olması, incelenen fasıl yada grupta rekabet yapısının ülke aleyhine olduğunu, pozitif olması ise lehine olduğunu ifade etmektedir. Endeks aşağıdaki eşitlikten yararlanarak hesaplanmıştır.

$$E_B = \frac{X_{kt} - M_{kt}}{X_{kt} + M_{kt}}, -1 < E_B < 1$$

Eşitlikte k terimi incelenen fasıl yada grubu, t ise zamanı göstermektedir. Değer 1'e yaklaştıkça rekabet düzeyi artmakta, -1' yaklaştıkça düşmektedir. Gümrük birliği öncesi 1989-1995 dönemi, gümrük birliği sonrası 1996-2001 dönemi için her yılın endeks değerleri ayrı ayrı hesaplanmış, sonra bu değerlerin ortalamaları alınarak iki dönem için tek endeks değeri elde edilmiş ve bu değerler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar Türkiye'nin ihracatında önemli yer tutan yirmi fasıl, Avrupa Birliği ile yapılan ticaret, üçüncü ülkelerle yapılan ticaret ve toplam dış ticaret açısından yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda incelenen fasıl açısından;

$E_B > 0$ ise ülkenin rekabet gücü artmış, ticaret yaratıcı etki oluşmuş

$E_B = 0$ ise herhangi bir değişiklik olmamış,

$E_B < 0$ ise gümrük birliği kurulduktan sonra ülkenin incelenen alanda rekabet düzeyi düşmüş, ticaret saptırıcı etki ağır basmıştır.

Aynı inceleme Avrupa Birliği, birlik dışında kalan ülkeler ve toplam dış ticaret için yapıldığında yorumlar şu şekilde değişmektedir.

$E_{AB} > 0$ ise Avrupa Birliği ile ticarete rekabet gücü artmış, brüt ticaret yaratıcı etki oluşmuş (yada tersi)

$E_{ROW} > 0$ ise Üçüncü ülkelerle (ROW) ticarete rekabet gücü artmış, ticaret yaratıcı etki oluşmuş (yada tersi)

$E_{Toplam} > 0$ ise Toplam ticarete rekabet gücü artmış, net ticaret yaratıcı etki oluşmuştur (yada tersi).

Teoride yer alan refah değişiminin net olarak gözlenebilmesi için bileşenlerinin de bulunması gerektiğinden Avrupa Birliği ve üçüncü ülkelere ait endeks değerlerinin saptanması yoluna gidilmiştir.

4. Ampirik Bulgular ve Yorumlar

4.1. Ticaretin Genel Görünümü

Yapılan endeks hesaplamalarına konu olan dış ticaret verileri incelendiğinde; gümrük birliği kurulduktan sonra Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan ithalatın, üye ülkelere yapılan ihracata oranla daha hızlı arttığı gözlenmiştir. Avrupa Birliği'nden yapılan ithalat gümrük birliği kurulduktan sonra önceki yıl ortalamalarına göre (1989-1995) %106 artmış, Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatın artış oranı ise %73 düzeyinde kalmıştır. Aynı

oranlar birlik dışında kalan ülkeler için hesaplandığında ithalat için %67, ihracat için ise %77 bulunmuştur. Bu duruma ek olarak, gümrük birliği kurulmadan önce üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen dış ticaret, Avrupa Birliği üyesi ülkelerle yapılan ticareti aşarken, gümrük birliği kurulduktan sonra Avrupa Birliği ile yapılan dış ticaret ilk defa, üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen ticareti geride bırakmıştır. İncelenen dönemler için Avrupa Birliği üyesi ülkelerle yapılan ticaretten elde edilen ihracatın ithalatı karşılama oranı gümrük birliği kurulduktan sonra 0,73'den 0,61'e düşmüştür. Aynı oran üçüncü ülkelerle yapılan ticarete yükselerek 0,57'den 0,59'a çıkmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde gümrük birliğinin net kaynak dağılımı etkileri görülebilmektedir. Toplam dış ticaret için hesaplanan endeks değeri gümrük birliği kurulduktan sonra azalmış, -0,219 düzeyinden -0,254'e inmiştir. Dış ticaretin geneli açısından bakıldığında Türkiye'nin rekabet gücünde bir azalma ortaya çıkmıştır ve endeksin işareti negatiftir. Bu işaret değeri Türkiye'nin toplam ticaretinin genel olarak rekabetten uzak olduğunun bir ifadesi ve dış açık verildiğinin göstergesidir.

Aynı inceleme üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen toplam ticaret için yapıldığında, gümrük birliği kurulmadan önce -0,274 olan değer -0,255'e çıktığı bulunmuş yani bu grupla yapılan ticaret Türkiye'nin lehine gelişmiştir.

Avrupa Birliği ile yapılan ticarete gümrük vergilerinin ve özellikle fonların kaldırılması nedeni ile ithalat yönlü bir gelişme gözlenmiştir. Ancak Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye uyguladığı gümrük vergilerini 1 Ocak 1985 tarihinden itibaren tüm ürünlerde sıfırlaması nedeni ile gümrük birliği kurulduktan sonra ihracat artışı genel trendini korumuştur. Gümrük birliği kurulduktan sonra Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen dış ticaret için hesaplanan rekabet endeksinin değeri -0,159'dan -0,251'e inmiştir. Bu değerden ulaşılan sonuçlar aynı kapsamda yapılan bir ekonometrik çalışmayla da örtüşmektedir (Bakkalcı, 2002).

Teoriden ve doğal ticaret ortaklığı yaklaşımından beklenenin aksine üçüncü ülkelerle yapılan ticarete, ticaret yaratıcı etki görülürken, Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen ticarete ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmıştır. Ticaret saptırıcı etkinin daha baskın olması nedeni ile Türkiye'nin dış ticaretten sağladığı refah kazancı gümrük birliği öncesine oranla düşmüştür. Gümrük birliği Avrupa Birliği üyesi ülkelerin yararına olmak üzere bir seyir izlemiştir. Toplam ticarete ortaya çıkan net ticaret saptırıcı etkinin nedeni de tek başına Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen ticarettir. Avrupa Birliği ile ticarete görülen olumsuz tablonun nedeni kısa dönemde ve birdenbire artan rekabet bakışıdır. Aynı durum yapılan bir alan çalışması tarafından da doğrulanmış ve çalışmaya

katılan ihracatçı firmaların %60'ının gümrük birliği kurulduktan sonra üretimlerini azalttıkları vurgulanmıştır (DİE ve DPT, 1998).

4.2. Fasillara Göre Dış Ticaret Yapısı

Tablo 1'de hesaplanan endeks değerleri Türkiye'nin ihracat hacminin en yüksek olduğu seçilmiş yirmi fasıl açısından gümrük birliğinin etkilerini yansıtmaktadır. Türkiye'nin geleneksel ihraç malları tarım, tekstil ve konfeksiyon ağırlıklıdır. Gümrük birliğinin etkilerini saptamaya yönelik olarak yapılan çalışmalar bu sektörlerin gümrük birliğinden kazançlı çıkacaklarını öngörmüşlerdir (Bayar, 2000; [Sayan ve Demir, 1998: 329-332](#); [Togan, 1997; 157-179](#)). Ancak çalışmamıza göre seçilen fasıllar ve tüm tarım grubunda yüksek oranlı rekabet gücü kaybı ve ihracat azalması gözlenmiştir.

Diğer yandan ham ve yarı mamul mal ihracatında da (25, 27, 52, 54, 55) endeks değerleri azalmıştır. Bu ürünlerin de tarım ürünleri gibi işaretleri pozitif olmasına rağmen endeks değerleri düşmüştür. Geleneksel ihraç ürünlerinden olan pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat (52. fasıl) ise gümrük birliği kurulduktan sonra rekabet gücünü tümüyle yitirerek negatif işaret almıştır. Türkiye için en önemli ihracat kalemlerini oluşturan tekstil ve konfeksiyon sektörlerinde de beklenenin aksine rekabet gücü azalmıştır.

Türkiye'nin geleneksel ihraç ürünleri dışında kalan ancak üretimlerinde son yıllarda artış görülen makine, elektrikli eşyalar, otomotiv ve demir-çelik¹ ürünlerine ait endekslerin göstergeleri negatif bulunmuştur. Ancak bu sektörlerin (72, 73, 84, 85, 87) rekabet güçleri gümrük birliği kurulduktan sonra özellikle Avrupa Birliği üyesi ülkelere karşı, beklentilerin aksine yükselmiştir.

4.3. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerle Yapılan Ticaret

Avrupa Birliği ülkeleriyle yapılan ticaretin genel yapısı incelendiğinde iki farklı durum gözlenmiştir. Birliği kuran altı ülkenin yanısıra, İngiltere ve İspanya ile yapılan ticaret, istikrarlı bir gelişme göstermiş, büyük bir hacimde dalgalanma göstermiş ve yüksek hacme ulaşamamıştır. Bu nedenle ülkeler iki ayrı grupta incelenmiştir. Gümrük birliği kurulduktan sonra, ilk grupta yer alan ülkelerinin negatif olan endeks değerleri düşerken, İngiltere ve Almanya ile

¹ Avrupa Birliği, demir çelik ürünlerinde Türkiye'nin artan üretim ve rekabet baskısı nedeniyle anti dumping uygulamaları yapmaktadır. Serbest ticareti engelleyici uygulamalar gümrük birliği kapsamı dışında bırakılan tarım ürünlerinde de görülmekte, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve sağlık engelleri ile Türk mallarının Birlik Pazarı'na girişi zorlaştırılmaktadır.

yapılan ticaret için hesaplanan endeks değerleri yükselmiştir. Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan Almanya ile yapılan ticarete fazla verilmiş, endeks değeri negatiften pozitifte dönmüştür.

Gümrük birliği kurulduktan sonra, ikinci grupta yer alan ülkelerden Danimarka'ya ait endeksin işareti pozitifte dönmüş, Danimarka ve Portekiz'le yapılan ticarete Türkiye lehine gelişme görülmüştür. Bu grupta yer alan ülkelerden Yunanistan'la yapılan ticarete de gümrük birliği kurulduktan sonra azalmakla birlikte endeks değerinin pozitif olduğu gözlenmiştir. Diğer ülkelere ait olan işaret değerleriyse negatiftir ve azalmıştır. Bu gruptaki ülkelerle yapılan ticaret dalgalanmalar gösterdiğinden bazı fasıllardaki endeks değerleri yanıltıcı olmaması amacıyla hesaplanmamıştır.

5. Sonuç

Türk kamuoyunda Gümrük Birliği, Avrupa Birliği ile tam üyelik amacını gerçekleştirebilmek için bir araç olarak algılanmış ve algılanmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye olmadan, statü olarak karar alma mekanizmalarına katılmadığı ortak ticaret politikalarını uygulamayı kabul eden ve Birlik'le Gümrük Birliği kuran bir başka bağımsız devlet daha yoktur.

Birlik dışında kalan üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen dış ticaretin ticaret yaratıcı, buna karşın Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen dış ticaretin ve net dış ticaretin, ticaret saptırıcı olması Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden beklediği ekonomik refah artışının ortaya çıkmadığının bir göstergesidir. Türkiye geleneksel ihraç ürünlerinde Avrupa Birliği'ne karşı sahip olduğu rekabet üstünlüğünü hızla yitirmektedir. Bu alanlarda Birlik müktesebatı, Türkiye lehine gerekli istisna yada düzenlemeler yapılmadan uygulanmaktadır. Diğer taraftan özellikle yüksek katma değer sağlayan otomotiv sektörü gibi alanlarda rekabet düzeyi düzenli olarak yükselmektedir. Bu nedenle Türk ihracat malları kompozisyonu içinde önemli hale gelmeye başlayan otomotiv, elektrikli makine, demir çelik ve bunlar gibi ürünler orta ve uzun vadede daha da geliştirilip çeşitlendirilmeli, ihracat sektörünün geleneksel ürünlerden bu ürünlere yönelmesi özendirilmelidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin garanti ettiği mali yardımları da alamadığı göz önünde tutulduğunda Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden uğradığı kayıpların ağırlaştığı görülmektedir. Birlik ile Türkiye arasında tek organik bağ kuran Ortaklık Konseyi aktif olarak işletilmeli, Avrupa Birliği'nin Türkiye aleyhine aldığı ticari kısıtlama kararları gibi Türkiye'nin de kendi lehine bazı düzenlemeleri yapabilmesi sağlanmalıdır.

ABSTRACT

Economic, political and social aims force countries to develop strong and close cooperations. This cooperation process is the base of globalization and integrations. The most important and successful integration project in the globalization process is the European Union. This study briefly examines the customs union theory and tries to evaluate the static effects of the Customs Union established between Turkey and the EU.

KAYNAKÇA

- BAKKALCI, Can (2002). *Gümrük Birliği'nin Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Analizi*, Basılmamış Doktora Tezi İzmir: DEÜ SBE
- BALASSA, Bela (1976). "Types Of Economic Integration" *Economic Integration Worldwide, Regional, Sectoral*, (der) Fritz Machlup, Londra: The Macmillan Press Ltd.
- BALASSA, Bela (1961). *The Theory of Economic Integration*, Londra: Greenwood Press Publishers.
- BAYAR, A. (2000). *Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri; İlk Dört Yılın Analizi*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- BHAGWATI J, PANAGARIYA A, SRINIVASAN T. (1998). *Lectures On International Trade*, Londra: The MIT Press.
- CONOLLY, Michelle (1999). "Mercosur Implications For Growth In Member Countries", *Current Issues In Economics And Finance*, Vol: 5, 1-7.
- DİE ve DPT (1998). *İstanbul ve Kocaeli İllerinde Gümrük Birliğinin Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkilerini İzleme Projesi*, Ankara: DİE yayınları.
- JOHNSON Harry (1974), "Trade Diverting Customs Unions: A Comment", *The Economic Journal*, Sept, 619
- JOHNSON, Harry (1965). "An Economic Theory of Protectionism, Tariff Bargaining and Formation of Customs Unions", *Journal of Political Economy*, Vol. 73, 256-283
- KAZGAN, Gülten. (2002), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisatın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- KONDANASSIS A. ve MALLIARIS A.G. (1996). “NAFTA: Old And New Lessons From Theory And Practice With Economic Integration”, *North American Journal of Economics&Finance*, Vol: 7, Issue: 1, 31-42.
- LIPSEY Richard (1970). *The Theory Of Customs Unions: A General Equilibrium Analysis*: Londra: Lewis Reprints Ltd.
- LIPSEY, Richard (1957). “The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare”, *Economica*, February, 40
- MACHLUP, Fritz (1976). “A History Of Thought On Economic Integration” *Economic Integration Worldwide, Regional*, (der.) Fritz Machlup, Londra: The Macmillan Press Ltd.
- PASQUERO, Jean (2000). “Regional Market Integration In North America And Corporate Social Managment”, *Business And Society*, Vol: 39, Mar, 6
- PELKMAN, Jacques (1986). “Economic Theories Of Integration Revisited”, *Journal Of Common Market Integrations*, Vol:18, No:4, June, 334
- ROBSON, Peter (1984). *The Economics of International Integration*, Londra: George Allen & Unwin Ltd.
- SAYAN, S. ve Demir, N. (1998). “Measuring The Degree Of Block Interdependence Between Agricultural And Non-Agricultural Sectors In Turkey”, *Applied Economic Letters*, Vol:5, 329-332
- SÖDERSTEN Bo (1977). *International Economics*, Londra: McMillan Ltd.
- TOGAN, S (1997). “Opening Up The Turkish Economy In The Context Of The Customs Union With EU”, *Journal Of Economic Integration*, Vol:12, 157-179
- VINER, Jacob (1950). *The Customs Unions Issue*, Londra: Stevens & Sons Ltd.
- WEI, Shang-Jin ve FRANKEL, Jeffrey A. (1996). “Can Regional Blocks Be A Stepping Stone To Global Free Trade, A Political Economy Analysis”, *International Review Of Economics & Finance*, Vol: 5, Issue: 4, 339.

Tablo 1:Türkiye'nin Dış Ticaretinin Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrasındaki Genel Durumu 1989-2001

FASIL	Ülke Gruplarına Göre Yapılan Dış Ticarete Balassa Endeksleri					
	Toplam Dış Ticaret		Avrupa Birliği İle Dış Ticaret		Üçüncü Ülkeler İle Dış Ticaret	
	GBO*	GBS**	GBO	GBS	GBO	GBS
03	0,480	0,247	0,769	0,385	-0,058	0,014
08	0,941	0,905	0,997	0,986	0,811	0,723
20	0,978	0,935	0,985	0,942	0,962	0,920
25	0,597	0,510	0,698	0,576	0,335	0,453
27	-0,878	-0,909	0,083	-0,393	-0,962	-0,955
40	-0,218	-0,149	-0,289	-0,063	-0,165	-0,283
42	0,974	0,751	0,978	0,845	0,989	0,294
52	0,136	-0,097	0,732	0,256	-0,373	-0,327
55	0,055	0,002	0,107	-0,042	0,023	0,014
57	0,956	0,707	0,926	0,476	0,980	0,822
61	0,975	0,957	0,990	0,956	0,944	0,958
62	0,941	0,912	0,980	0,908	0,976	0,920
63	0,958	0,943	0,974	0,952	0,912	0,917
70	0,501	0,343	0,399	0,184	0,642	0,531
72	-0,166	-0,171	-0,728	-0,347	0,098	-0,071
73	-0,084	-0,005	-0,355	-0,193	0,360	0,284
84	-0,837	-0,721	-0,887	-0,803	-0,732	-0,656
85	-0,505	-0,416	-0,472	-0,504	-0,552	-0,346
87	-0,622	-0,447	-0,726	-0,693	-0,456	-0,253
Toplam	-0,219	-0,254	-0,159	-0,251	-0,274	-0,255

* :Gümrük birliği öncesinde ortalama endeks değeri (1989 - 1995)

** : Gümrük birliği sonrasında ortalama endeks değeri (1995 - 2001)

KAYNAK: DİE ve TCMB verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2: Altılar, İngiltere ve İspanya İle Yapılan Dış Ticaretin Genel Görünümü 1989-2001

	Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerle Yapılan Dış Ticaret (İlk Grup)													
	Almanya		Belçika Lüksemburg		Fransa		İtalya		Hollanda		İngiltere		İspanya	
	GBÖ	GBS	GBÖ	GBS	GBÖ	GBS	GBÖ	GBS	GBÖ	GBS	GBÖ	GBS	GBÖ	GBS
03	0,912	0,807	0,860	0,929	0,899	0,239	0,960	0,957	0,783	0,896	0,742	0,789	0,168	-0,534
08	0,998	0,989	0,999	0,997	0,999	0,991	0,992	0,978	0,998	0,991	0,999	0,990	0,994	0,990
20	0,991	0,967	0,981	0,531	0,964	0,961	0,998	0,945	0,973	0,943	0,992	0,985	0,998	0,929
25	0,501	0,045	0,740	0,610	0,727	0,420	0,757	0,678	0,684	0,734	0,254	-0,232	0,978	0,861
27	-0,852	-0,839	-0,968	-0,983	0,044	-0,755	0,456	0,064	-0,257	-0,273	-0,563	-0,752	-0,837	-0,482
40	-0,312	0,020	-0,471	-0,165	-0,719	-0,498	-0,041	0,037	-0,469	-0,563	-0,225	-0,106	0,017	-0,017
42	0,987	0,932	0,938	0,632	0,985	0,798	0,814	-0,287	0,974	0,843	0,964	0,804	0,977	0,828
52	0,679	0,276	0,919	0,498	0,712	0,369	0,856	0,519	0,843	0,327	0,932	0,785	0,737	0,405
54	-0,473	-0,429	0,372	0,041	0,383	0,078	0,438	0,017	0,839	0,741	0,498	0,499	0,772	0,525
55	-0,209	-0,342	0,364	-0,156	0,789	0,586	-0,174	-0,293	0,765	0,091	0,598	0,351	0,068	0,297
57	0,951	0,688	0,863	-0,549	0,905	0,408	0,902	0,772	0,054	-0,695	0,820	0,670	0,997	0,887
61	0,997	0,998	0,996	0,988	0,986	0,948	0,830	0,534	0,998	0,978	0,992	0,934	0,941	0,632
62	0,994	0,973	0,989	0,977	0,941	0,822	0,666	0,175	0,995	0,954	0,981	0,903	0,869	0,486
63	0,989	0,971	0,984	0,974	0,966	0,974	0,780	0,819	0,993	0,971	0,958	0,956	0,917	0,757
70	0,453	0,176	-0,374	-0,012	-0,047	-0,295	0,377	0,309	0,833	0,475	0,515	0,338	0,544	0,306
72	-0,796	-0,879	-0,730	-0,751	-0,977	-0,959	-0,464	0,044	-0,843	-0,528	-0,714	-0,192	-0,611	-0,146
73	-0,441	-0,305	-0,010	0,039	-0,768	-0,478	-0,332	-0,231	-0,325	0,271	-0,191	0,093	-0,312	-0,176
84	-0,873	-0,786	-0,899	-0,799	-0,875	-0,801	-0,954	-0,882	-0,836	-0,854	-0,851	-0,737	-0,808	-0,409
85	-0,398	-0,287	-0,746	-0,675	-0,429	-0,443	-0,722	-0,720	-0,327	-0,518	-0,465	0,414	-0,123	-0,192
87	-0,827	-0,602	-0,641	-0,674	-0,592	-0,617	-0,682	-0,326	-0,780	-0,761	-0,741	-0,644	-0,512	-0,834
Top	-0,021	0,031	-0,292	-0,325	-0,276	-0,345	-0,306	-0,400	-0,145	-0,232	-0,193	-0,168	-0,232	-0,350

KAYNAK: DİE ve TCMB verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3: Avrupa Birliği Üyesi Diğer Ülkeler İle Yapılan Dış Ticaretin Genel Görünümü 1989-2001

	Avrupa Birliği Üyesi Diğer Ülkelerle Yapılan Dış Ticaret (İkinci Grup)													
	Avusturya		Danimarka		Finlandiya		İrlanda		İsveç		Portekiz		Yunanistan	
	GBO	GBS	GBO	GBS	GBO	GBS	GBO	GBS	GBO	GBS	GBO	GBS	GBO	GBS
03	0,973	0,999	0,788	-0,305	?*	?	?	?	0,681	0,951	?	?	0,888	0,821
08	0,999	0,994	0,988	0,968	0,998	0,963	0,999	0,996	0,996	0,990	0,999	0,871	0,890	0,811
20	0,972	0,974	0,908	0,924	0,999	0,984	0,976	0,941	0,999	0,973	0,999	0,812	0,869	0,804
25	0,937	0,926	0,694	0,907	0,819	0,355	0,184	0,750	0,580	0,098	0,869	0,917	-0,051	0,219
27	-0,807	-0,980	?	?	?	?	-0,940	-0,998	-0,986	-0,995	?	?	0,058	-0,567
40	-0,266	0,501	-0,036	0,630	0,200	0,314	0,165	0,252	-0,146	0,492	0,943	0,734	0,662	0,928
42	0,996	0,965	0,988	0,914	0,997	0,841	0,995	0,414	0,996	0,881	0,983	0,952	0,686	0,922
52	-0,034	0,096	0,729	0,561	-0,042	0,678	0,471	0,237	0,972	0,839	0,794	0,886	-0,815	-0,672
54	-0,480	-0,781	-0,213	0,093	?	?	0,295	0,685	?	?	0,686	0,740	-0,011	0,571
55	-0,927	-0,969	0,939	0,811	-0,961	-0,805	0,570	-0,028	0,740	0,600	-0,064	-0,098	0,135	0,840
57	0,994	0,898	0,945	0,797	0,927	0,963	0,855	0,554	0,989	0,945	0,999	0,945	0,997	0,882
61	0,996	0,987	0,999	0,994	0,963	0,986	0,996	0,979	0,989	0,992	0,692	0,394	0,925	0,749
62	0,968	0,958	0,995	0,992	0,966	0,973	0,936	0,891	0,996	0,987	0,572	-0,187	0,846	0,623
63	0,988	0,983	0,976	0,965	0,754	0,954	0,780	0,971	0,969	0,971	0,783	0,420	0,933	0,946
70	0,524	0,058	0,706	0,443	?	?	?	?	0,882	0,670	0,886	0,914	0,994	0,956
72	-0,962	-0,791	-0,677	-0,937	0,873	0,929	0,122	0,115	-0,904	-0,806	0,704	0,675	-0,389	0,484
73	-0,150	-0,401	-0,518	-0,167	-0,114	-0,188	0,855	0,932	-0,760	-0,645	?	?	0,599	0,865
84	-0,859	-0,793	-0,954	-0,828	-0,960	-0,829	-0,919	0,733	-0,987	-0,890	-0,478	-0,403	0,242	0,064
85	-0,698	-0,435	-0,550	0,092	-0,884	-0,912	-0,756	0,224	-0,724	-0,934	0,364	0,154	0,828	0,662
87	-0,173	-0,188	-0,351	0,346	0,414	0,170	?	?	-0,988	-0,851	-0,287	-0,014	0,807	0,600
Toplam	-0,095	-0,251	-0,038	0,004	-0,654	-0,733	-0,311	-0,417	-0,511	-0,676	0,206	0,272	0,134	0,043

*: “?” işareti seçilen fasıl için ticaretin dengesiz olduğunu göstermektedir.

KAYNAK: DİE ve TCMB verileri kullanılarak hesaplanmıştır

Tablo 4 : Seçilen Fasılların Açıklamaları

FASIL	AÇIKLAMA
03	Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar
08	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler
20	Sebze ve meyvelerden elde edilen müstahzarlar
25	Tuz, kükürt, topraklar ve taslar
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar
52	Pamuk, pamuk ipliği, pamuklu mensucat
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya
42	Deri eşya
54	Sentetik ve suni filamentler
55	Sentetik ve suni devamsız lifler
61	Örme giyim eşyası
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı
63	Dokumaya elverişli maddelerden hazır eşya
70	Cam ve cam eşya
72	Demir ve çelik
73	Demir veya çelikten eşya
82	Metallerden aletler
84	Nükleer reaktörler, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar
85	Elektrikli makine ve cihazlar
87	Motorlu kara taşıtları ve bunların aksam, parçaları